

הכנסת השמינית
מושב רביעי

פרוטוקול מס' 263 ~~265~~
מישיבת ועדת הפנים ואיכות הסביבה
ביום ג', כ' בשבט תשל"ז - 8.2.77, שעה 08.30

נ כ ח ר :

חברי הוועדה: י. ארידור - יו"ר
י. בארי
א. גיבלבר
א. ורדיגר
ח. קאופמן
ב. צ. קשת
ד. קורן
י. תמיר

מוזמנים:

א. נאווי - ראש עיריית באר-שבע
י. אהרונסון - משרד העבודה
ר. הלפרין - הבריאות
מ. טל -
פדופ' רביד - הירות לשמירת איכות הסביבה
מ. קרש - מנהל מפעל מכתשים
י. פיקרסקי - מפעל מכתשים
ע. סודקיס -
נ. ברזני -

מזכיר הוועדה: י. ברזני

ר ש מ ה : א. אדלר

סדר-היום:

אמצעי בטיחות במפעלים המייצרים
או משתמשים בחמרים רעילים (על
רקע החקלה במפעל מכתשים באר-שבע).

- 10/4 -

(נתקבל ביום 9.2.77)

אני פותח את הישיבה.

הי"ר י. ארידור:

בשבוע שעבר קרתה תקלה של דיח חריף שהתפשט ממפעל מכתשים לעבר באר-שבע. מן העתונות למדנו שהדיח לא היה מזיק ולא מסוכן, אבל עורר גלי בחילה וכאבי-ראש אצל התושבים. אינני חושב שאנחנו צריכים לחכות שיקרה אסון כדי לעשות כל מה שאפשר למניעת הישנותם של דברים כאלה.

אני שואל אפוא: מהי מידת "אי-הנעימות" של תקלה מהסוג הזה? אם בקבוק של חומר כזה היה נשבר כאן בחדר, האם היינו יכולים להמשיך לשבת כאן?

שנית, מה נעשה כדי שריחות כאלה לא יתפשטו כשבקבוק כזה נשבר?

שלישית, ריחות כאלה לא ייתכן שיוכלו להתפשט בעיר. מה אפשר לעשות כדי להרחיק מוקדים כאלה מן העיר?

6
שר הבריאות, בתשובה לשאלתה בנושא זה, אמר בכנסת שבדברים כאלה קיימים למעשה מאז הוקם המפעל, ומשרד הבריאות מטפל בנושא כבר עשרים שנה, ובמידה סבירה של הצלחה. כמה זמן דרוש עוד למשרד כדי שיצליח עוד יותר?

מ. טל:

בערב יום ג', בסביבות השעה חשע-וחצי. החלו להגיע תלונות אל

האיש שלנו הצומק באיתור ריחות ממכתשים, מצד תושבים של שכונות א' ב' ו-ה' על ריח בעל חריפות בלתי רגילה בעיר. במקביל הגיעו עשרות טלפונים למד"א ולחדר-המיון בביה"ח בבאר-שבע מצד אנשים שהתלוננו על כאבי ראש ובחילות כתוצאה מן הריח החריף. יש גם עדויות של אנשים באיזורים אחרים שמדווחו בשריפה גדולה של חומר פלסטי או משהו אף יותר רציני.

כפי שנמסר ע"י המפעל, באחד ממיכלי העירבול של חומר-הדברה, בשם קוטניון, אחרי שהוציאו ממנו כל מה שהיה בו, נשארו בדפנות שאריות של חומר שהתחיל כעבור שעה לעבור תהליך של התפרקות. העובדים הצליחו להשתלט על התקלה די מהר, אבל מה שקרה הספיק לגרום לריח חריף במיוחד, ולבהלה בעיר כולה.

הי"ר י. ארידור:

איך יכול דבר כזה להשפיע על חולי אסטמה ועל חולי לב?

מ. טל:

החומר הוא למעשה זרחן אורגאני. לא מדדנו את הריכוזים, אבל בריכוז מסויים אין ספק שהוא חומר רעיל. הסברה - שאמנם לא נבדה, היות ומדובר בכמות קטנה מאד של חומר שנפלט - היא שהדבר לא גרם לנזק מתמשך, אם לא להביא בחשבון את הבחילות וכאבי-הראש כנזק ממושך. הסברה היא שאין כאן נזק מעבר-הלמה שקרה ועבר.

הי"ר י. ארידור:

האם דבר כזה יכול לקרות שוב, ומה אתם מתכוונים לעשות בנדון?

מ. טל:

אין ספק שבדבר כזה יכול בהחלט לקרות שוב.

ג. הלפרינג:

האמת היא שאי-אפשר לומר בוודאות
אם מדובר רק בדיח או במשהו יותר...
אינני יודע על מה מסתמכים אלה שאומרים שזה רק ריח, ושזה לא מסוכן.
אף אחד לא מדד את הגאזים שנפלטו, ואיננו יודע בדיוק אילו גאזים
היו שם.

ט. קרש:

יש בדיקה, ואעביר לך את תוצאותיה.
הגז העיקרי בפירוק הזה הוא
גפרית דו-חמצנית (SO₂), והריח החריף הוא בריכוז של אחד למיליון,
שמספיק לרגישות של האף. הבדיקות הללו קלות מאד לעריכה, והן נערכות
באופן שוטף. בארה"ב ובמקומות אחרים הבדיקות הללו הן חלק של תהליך
הרישוי.

מדובר בחומר שמיועד לחקלאות,
לריסוס פרי שכולנו אוכלים אותו, בכמויות של אלפי טונות לשנה. בחומר
הזה משתמשים במדינות מפותחות באירופה וארה"ב, וגם בישראל. בארץ
משתמשים בו בכמות של 200 אלף ליטר לשנה. לאחר תקופה ממושכת בודקים
מה קורה עם החומר בתנאים שונים של לחות, חום וכו', כולל האפשרות
שהחומר יתפרק לאט יותר. כי הרי מדובר בפרי לאכילה ולא ייתכן לרסס
פרי בחומר שאיננו מתפרק. מכל מקום, פירוק איטי איננו מורגש. אבל
פירוק פתאומי בתנאים אטמוספריים לא מתאימים מורגש היטב. על כך יש
מחקרים שונים, והאינפורמציה פתוחה לכל.

ג. הלפרינג:

הבעיה היא שלא מדדנו את הריכוזים
של החומר באויר בעת האירוע.
ברור שהמדידות הכלליות היו בסדר, כי אחרת לא היו מאשרים את השימוש
בחומר. אלא שכאן מדובר בתקרית ולא בייצור שוטף, ולא יודע אם התקרית
היתה רק תוצאה של פירוק פתאומי של החומר, או שגם חלק מן החומר עצמו
השתחרר ביחד עם הגאזים. החומר עצמו הוא זרחן אורגאני יציב, בעל
רעילות גבוהה לאנשים, ופירווקו איננו קל. כך שייחכן מאד שעם הגאזים
שתחרר גם חומר אחר, אבל זה לא נבדק.

משרד הבריאות עד כה טיפל בשני
אספקטים של הנושא. לפני שנים אחדות פנתה חברת מכתשים בבקשה להרחיב
את המפעל כדי לאפשר הכפלת הייצור פי שנים, שלושה וארבעה, בשלבים.
משרד הבריאות התנגד בכל תוקפת להרחבת המפעל במקום בן הוא נמצא
היום, קילומטר אחד מבתי מגורים בעיר, ודרש שההרחבה תהיה במרחק רב
מהעיר, ובאיזור שהרוחות ממנו אינן מנשבות לכיוון העיר - בכיוון
לכיוון הרוחות באתר הנוכחי של המפעל. העירייה מצדה תמכה בברישות
של משרד הבריאות. אבל כיוון שהמפעל התנגד, החליט שר מסולת להזמין
מומחה מחו"ל לבדיקה. חוות דעתו של המומחה היתה שאת הריחות המתמשים
אפשר למנוע. מה שאי-אפשר למנוע זה תקלות מהסוג שקרה, ומוכרחים
להשלים עם תקלות אפשריות. על סמך זה הוחלט שהרחבת המפעל לא תיעשה
במקום הנוכחי אלא באתר מרוחק, ברמת-חובב. ואמנם, כיום מרחיבים את
המפעל במרחק של 12 ק"מ מבאר-שבע בכיוון דרומה, במקום שלפי הסטטיסטיקה
רק אחוז אחד או שניים מהזמן נושבת רוח מאותו אתר לכיוון העיר. כך
שבאתר זה אפילו תהיה תקלה - מירב הסיכויים הם שהתוצאה לא תגיע
לעיר.

עדיין נשארה הבעיה של המפעל הקיים
על-יד העיר. ההתקדמות שהשר דיווח עליה היא התקדמות במניעת ריחות
קבועים. כי היתה תופעה של ריחות-הפעלה רגילים בתקופות בהן היתה
הרוח נושבת בכיוון העיר, כמעט יום-יום. בטיפול זה מצד המפעל היתה
הצלחה בהפחתת הריחות היום-יומיים, מה שאין כן לגבי התקלות, שאותן
אין אפשרות למנוע לחלוטין. משום שלעולם אינך יכול לדעת איזה חומר
עלול להשתחרר לפתע.

הי"ר י. ארידור:
האין אפשרות להורות שחומר שמועד לתקלות ולאסונות יישמר בחדר אטום, כדי שגם אם ישתחרר מהמיכל, לא ישתחרר לאויר העיר?

ר. הלפרין:
במפעלים כאלה אין אפשרות כזאת. כיוון שבטחון העובדים במקום מחייב לשחרר את החומר לאטמוספירה ולא למקום שבו עובדים האנשים.

ט. טל:
מכל מקום, בעשרים השנים האחרונות בנקטו צעדים שונים, אבל עדיין נשארו בעיות.

הי"ר י. ארידור:
משום כך החשיבות שבהצבעה על צעד כלשהו שנעשה כדי שדבר כזה לא יישנה, גם אם התקלה הראשונה הזאת לא נחזתה מראש. צריך לקבוע מה נעשה כדי שלא תהיה תקלה שניה מאותו סוג.

ר. הלפרין:
לעולם אי-אפשר לחזות תקלות מראש, והדרך היחידה היא להרחיק את ייצורם של החמרים הללו מן העיר, לאתר החדש במרחק של 12 ק"מ מהעיר.

י. אהרונובסון:
אנחנו, משרד העבודה, איננו צד ישיר בענין ההשפעה של הריחות על באר-שבע. תפקידנו מצטמצם לחחומי המפעל ולבטיחות העובדים בו והסביבה הקרובה.

אני אינני כימאי, אבל אני מבין משהו בבטיחות. כמעט ואינני מכיר מפעלים כימיים שבהם פועלים לפי כללי האטימות שהציע הי"ר. אדרבה, כל צילום של מפעל כימי מראה שזהו למעשה שלד, כשכל המתקנים פתוחים לאויר. כך נהוג בעולם.

הי"ר י. ארידור:
המסקנה היחידה היא אפוא שצריך להרחיק מהמקום או את המפעל או את העיר באר-שבע.

י. אהרונובסון:
העברת העיר או המפעל אינם בסמכותנו אלא בסמכות העירייה.

אם להיות כנה, מעטים מאד המקומות בעולם שבהם המומחיות של הזרוע המפקחת עולה על המידע הספציפי של התעשייה עצמה. ומדובר לא בתעשייה כימית בלבד. בתעשיית סבון למשל אין סכנה מי מהמפקחים שלי יכול להיות מומחה לתעשיית סבון יותר מאנשי שמן עצמים החיים את הנושא יום-יום במשך שנים? ועם כל הכבוד למשרד הבריאות, יש גבולות למומחיות של הפיקוח. לא כך הדבר כשמדברים בבעיות שיגרתיות של בטיחות, הגנת מכוונות וכו'.

במקרה הספציפי שלפנינו, קיבלתי גוף מן המפקח שלי, הכותב לי שהענין נגמר תוך חצי שעה. הוא בודק את הדבר ביחד עם מנהל המפעל. בתוך המפעל לא נפגע איש. על התקלה החגברו במהירות גדולה יחסית, אם כי נכון שקל יותר להיות חכם לאחר מעשה.

י. אהרונוסון:

אינני רוצה להיכנס לבעיית הרעילות של החומר. ברור שחומר הדברה שאיננו מתפרק - אי-אפשר להשתמש בו, ויש גם תקופה של התפרקות, כמה ימים לפני הקטיף מותר להשתמש בחומר וכו'. קיבלתי דו"ח פנימי לפיו הקימה מכתשים ועדת בדיקה, ויש להם הצעות כיצד להתגבר ביתר יעילות על תקלות אפשריות מסוג זה בעתיד. אבל כפי שנאמר, תקלות יכולות תמיד לקרות. אין זה אומר שהן מחוייבות-המציאות, אבל מחוץ הנסיון לומדים, ומנסים לתקן.

את הדו"ח של המפעל קיבלתי רק אחת, ולא היה בידי זמן לבדוק מה התרומה שאנחנו מצדנו יכולים לתרום לעצין. ייתכן שנאשר את הדו"ח, וייתכן שנתדיין עם המפעל ונבקש יותר. אבל בשלב זה לצערי אין אני יכול להוסיף דבר.

ב. פרש:

התקלה שקרתה היא חריגה בפעילות המפעל. אפשר להסביר אותה על דק של צירוף מקרים שאפשר למנוע כל אחד מהם, ואמנם עשינו צעדים כדי למנוע אותם בעתיד. אפשר גם לשאול האם התופעה של ריח לא נעים היא אמנם מסדר או לא. אבל הבעיה איננה רציובלית, ונזפחה ללא כל פרופורציה.

המפעל עצמו סבור ואין אלייןכניסה לאנשים מבחוץ. לאחר תקלה רציובלית יותר שאירעה בו בעבר (ושהדיה לא הגיעו לעיר) נעשית עתה העבודה במקלט, עם פיקוח-מרחוק, ועם כל תקלה קטנה מוצף המקלט מיד במים. מכתשים עוסקים עוסקת בעיקר בחמרי הדברה, ו-90% מתוצרתנו הולכים ליצוא. יש גם מתקן לחמדים פלסטיים ולחמדי צילום, אבל המומחיות שלנו מזה 25 שנה היא בחמרי הדברה. עובדה זו מתבטאת לא רק בתכנון מתקנים ובפיתוח טכנולוגי אלא גם באבטחת העובדים. עובדה שעוסקים בחומר זה יום-יום קרוב למאה איש, ומקרי תאונה בין עובדים בקוטג'יון הם די נדירים. אנחנו חייבים כמובן לנקוט בכל הצעדים האפשריים כדי למנוע תקלות, ועושים זאת. אבל הבעיה היא שפירוק החומר, עם כל אי-הצעימות שבר"ח, איננו מהווה סכנה לצייבור אפילו בכמות גדולה יותר. כל זמן שהחומר נשרף והגאזים של שריפה הם מאותו סוג שנפלט יום-יום מהמכוניות בכבישים - זה אמנם לא נעים ואנו חייבים לנקוט באמצעים, אבל זה לא מסוכן.

לאור הלקח ממה שקרה נקטנו בצעדים ספציפיים כדי שתקלה מסוג זה לא תישנה. צריך גם לזכור שאנחנו כחעשיה כימית צריכים להתמודד עם תעשיות כימיות גדולות הרבה יותר, בעולם כולו, גם בטיב החומר וגם במחיר, ואנחנו חייבים כל הזמן לשפר את התהליכים כדי להבטיח שהתוצאות גם כלפי תושבי באר שבע וגם כלפי השוק יהיו טובות יותר. הדבר נעשה באמצעות מעבדות-מחקר שאנחנו מעסיקים בהן היום 170 איש - כימאים, פרופסורים וטכנאים - כשאחת ממסקנות החקירה היא להוציא משימוש את הכלי שבדפנותיו נדבק החומר, אותה "מרקיה" שהוזכרה בעתוננים.

השאלה הרלבנטית היום כלפי המפעל

היא האם בהרכב כוח האדם והטכנולוגיה שלו הוא מסוגל לפתור את בעיותיו במיקומו הנוכחי. דעת המפעל היא שהדבר ניתן. את הפיתוח אנחנו מעבירים למקום אחר, אבל התהליכים הקיימים יכולים להשאר במקומם הנוכחי. צריך גם לזכור שמדובר במפעל שמחזורו השנתי הוא 500 מיליון לירות, וערך המתקנים שצריך יהיה להעביר - אם להעביר הכל - הוא 400 מיליון. מכאן שברור שאנחנו חייבים לפתור את הבעיות במקום. לכך יש לנו צוות הנדסי טוב. מחלקת הבטיחות שלנו מעטיקה היום שמונה אנשים הפועלים בשיתוף עם משרד העבודה. אמנם, יש ויכוחים פה ושם, אבל אנחנו מסקיעים מיליונים בנסיון לפתור את הבעיות. יש אתי חומר רב שאני מוכן לחלקו לחברי הוועדה, כדי שתוכל לראות עור כמה המפעל היום, ב-1977, שונה מהמפעל שהיה לפני שנה. במקום שיהיו 2-3 טון חומר בכל דוד אנחנו מחזיקים היום 20-30 ק"ג בלבד. אפשר בהחלט לסגור את התהליכים הללו הרמטית, אבל תקלות תמיד יהיו. ובעיית התקלות היא בעיה של חינוכם של אנשים והבטחת ציוד מתאים.

מה פירוש "לטגור הרמטיית"?

הי"ר י. ארידור:

אנחנו עוסקים בחפדים שבתהליך שלהם יש מידה של סיכון. אבל בחומר הסופי כמעט שאין סיכון. את התהליכים אפשר לטגור הרמטיית.

מ. קרש:

האם יש לכם מנגנון-אזעקה אוטומאטי, והאם הוא פעל במקרה הנדון?

הי"ר י. ארידור:

יש לנו מנגנון-אזעקה אוטומאטי. אבל לא במקרה הנדון. אני רוצה

מ. קרש:

להסביר שמחקנו מן הייצור את השלב הזה שבו קרתה התקלה, שלב מסויים של התהליך שתכליתו לאפשר גיבוש יותר מהיר של הזרחנים. התהליך יהיה אפוא אטי יותר, והשלב הזה נמחק כאמור מתהליך הייצור.

כבר עברנו מתהליך מנתי לתהליך של

רציפות, כלומר שכמות החומר העובר בתהליך מוגבלת ביותר. בסוף 1977 יהיה מוכן מתקן שיבטיח שכמות הקטניות שתהיה בתוך המקלט הזה לא תעבור על כמות מסוימת, קטנה מאד בהשוואה לכמות הקודמת של 10 קילוגרם שהתפרקה באותו לילה.

למרות מה שנכתב בעתונות, החומר

הזה איננו יציב. זהו אחד היתרונות של חומר זרחני אורגאני. הוא נחשב לאחד החפדים הבטוחים ביותר בתחום חפרי ההדברה. דרושים קילוגרמים רבים של החומר כדי להרוג בן-אדם. בארה"ב דרושים נסיונות של שנתיים עם חולדות ושפנים כדי שאפשר יהיה לקבל רשיון שיווק לחומר כלשהו; צריך להאכיל את החיות במשך שנתיים ולראות מה התוצאות. ולחומר שלנו יש רשיון גם בארה"ב, גם באירופה וגם ביפן, מלווה בחיקים עבים של תכונות ביולוגיות וכו'.

מה שנוגע לתקלות, כשאתה מטפל

במשור עם שיניים, אתה יכול להגן עליו באמצעות מכסה. כשאתה עוסק בחומר שמטפלים בו מאות אנשים - קשה מאד לחנך את כולם כדי שיימנעו מעשיית שגיאות, כפי שקורה עם ניהול מכונות. זהו חלק מהפקידה של מחלקת הבטיחות, לחנך את האנשים למלא הוראות, להשתמש בציד-מגן וכו'. אבל לפעמים מישהו שוכח משהו. אנחנו משתדלים להחליף זאת ע"י מיכשור. ברוב המתקנים הכנסו מחשבים על-מנת למנוע שטעות של אדם תגרום לתקלה רצינית, משום שחלק גדול מן התקלות הן תוצאות של טעות אנוש.

המפעל שלנו גדל במשך השנים יחד עם

העיר באר-שבע, ואני יודע שתהליך החינוך גם של עובדי המפעל וגם של תושבי העיר הוא הממושך והמסובך ביותר. ואם מישהו חושב שבמרחק של 12 ק"מ מן העיר אנשים לא ישגו ולא יקרו תקלות - הריהו טועה.

אני אינני רואה במפעל שלנו רק

יחידה כלכלית. תפקידו של המפעל איננו רק להביא את המיליונים למדינת ישראל, אלא גם ליצור תעשייה שיש לה זכות-קיום בתוקף היותה רווחית, וגם לחנך אנשים לתעשייה משוכללת ברמה טכנולוגית גבוהה שאין רבים כמוה במדינה. מדובר כאן לא בייצור סבון, שזאת תעשייה עתיקה, אלא בייצור חפרי הדברה, שזהו תהליך חדשני ביותר. זאיננו מאמינים שאפשר היום לקיים חקלאות מודרנית בלי להשתמש בחפרי הדברה. וכאן הנקודה.

לשאלה אם המפעל צריך להיות ע"י

באר-שבע או לא - השאלה היא אם אנחנו יכולים להרשות זאת לעצמנו. אני מכיר מפעל דומה בפרנקפורט, שנמצא בתוך העיר ואין בו תקלות. כשהתחלנו במכתשים ב-1952 היינו בסדר עם העיר. במשך הזמן גדלנו והתרחבנו, באישור היום איננו מרזיבים עוד בתחום חפרי הדברה. אבל אם מישהו חושב שאפשר

מ. קרש:

לקחת את מכתשים באר-שבע, היום ב-1977, ולהעבירו על מתקניו למדבר -
הדיון טועה. משום שזה לא יהיה עוד אותו מפעל רווחי, ובפרט שהדבר יפתור
את הבעיה רק למספר שנים, כי בעוד כמה שנים יחליטו גם לגבי רמת-חובב:
למה צריכים האנשים לנסוע קילומטרים רבים בכל יום לעבודה, הבה נקים
שיכונים במקום עצמו, והעניין יתחיל להתגלגל שוב.

אנחנו משקיעים בכל שנה 2 מיליון
לירות באמצעים בטיחותיים, במידה רבה של הצלחה, למרות הפרסום המנוגד.
ב-1978 נוציא כ-5 עד 7 מיליון לירות לשיפורים במערך האקולוגי (השנה
השקענו בזה 5 מיליון). ב-1978 נוציא 10 מיליון לירות לטיפול בשפכים.
ע"כ אנחנו מקווים תוך שנתיים לפתור את הבעיות שמטרידות את באר-שבע.
יחד עם זה, איננו יכולים להתחייב שאף אחד מאלף העובדים של מכתשים
לא יעשה שגיאה ולעולם לא יורגש ריח רע בעיר. אני רק מקווה שזה יהיה
לעתים נדירות ביותר.

הרכב כוח האדם של מכתשים - המוציאה
היום 5% מהרווחים של המכירות למחקר ומעסיקה קרוב ל-300 מהנדסים,
הנדסאים, טכנאים, אגרונומים ואנשי כלכלה לפתרון הבעיות הללו - מבטיח
שהעניין הזה מתקדם בכיוון הנכון.

פרופ' רביד:

אי-אפשר היום לבנות מפעל מבלי
להביא בחשבון אמצעי זהירות ותקלות
אפשריות. עדיין קיימים היום מפעלים מסוג מכתשים במקומות ישוב. השאלה
היא מידת ההשקעה באמצעי זהירות. להגיד באורח סתמי שתעשייה כזאת חייבת
להיות מרוחקת מן העיר ועי"כ היא עלולה לזהם את הסביבה - בזה אין
פתרון. דעתי היא שהפתרון צריך להימצא במקום, במפעל עצמו. אם היום
צריך היה להקים מחדש את מכתשים, ייתכן שצריך היה להקים במקום
מרוחק יותר. אבל אין שום סיבה להעבירו ממקומו היום, ואפשר להביא את
המפעל כמות שהוא לאפס תקלות. בארצות המערב קורות פחות תקלות מאשר
אצלנו (אם כי אין לי סטטיסטיקות). עכ"פ, אין נמנעים להקים מפעלים
גדולים קרוב למקומות ישוב.

שאלה לי לאנשי מכתשים: מהו

החומר שנפלט בגאזים הללו?

דו-תחמוצת הזרחן (SO²).

מ. קרש:

למה צריך פרופ' רביד לחכות לישיבת
ועדת הפנים כדי לשאול אילו גאזים
נפלטו שם?

הי"ר י. ארידור:

הייתי פשוט עסוק מדי ולא הספקתי
להתעניין.

פרופ' רביד:

גאזים מסוג SO² ניתן לשטוף
ביעילות, ואין שום סיבה שגאזים אלה יצאו לאויר. השאלה היא מדוע אין
במפעל אמצעים למנוע יצירת גאזים כאלה.

מ. קרש:

שהפסקנו
המברתי / את השלב הזה של התהליך,
שאיננו קשור בריאקציה כימית אלא
הוא תוצאה של פעילות של חומר שנדבק בדפנות ה"מריקה" והתפרק, ובפירוק
נמצא SO². כאמור, אנחנו עומדים לקצר את התהליך.

איך שומרים על דברים כאלה
ב"פרוטרום"?

ד. קורן:

ב"פרוטרום" לא מייצרים דברים
כאלה.

ע. סורקיס:

האם בכל מקום שבו אפשרית תקלה
כזאת תהיו מוכנים להתקין

פרופ' רביד:

scrubbers שישטפו את החומר?

כן.

מ. קרש:

בכל מתקן אפשר למנוע תקלות. כי
תאונות אינן קורות; הן נגרמות.

פרופ' רביד:

ראוי שואל: מדוע לא שקלתם מראש אפשרות של תקלות מעין אלו ופעלתם
למביעתן?

התרשמתי ממידת הכנות וגילוי-הלב
של נציגי מפעל מכחשים שהציגו

י. תמיר:

את הבעיה, כפי שמתקף גם במסמך שמסרו לנו, מ-14.1.77. מהמסמך מתברר
שלא הייתם מאומנים די הצורך לטפל במקרה כזה, הוא היה בשבילכם הפתעה.
השתמשתם במים, וכשזה לא הועיל - ניסיתם מטחים אחרים. לאחר כל זה
הגעתם למסקנות מרחיקות לכת לגבי ניקוי הדודים. אני מקווה שמכך למדתם
לקח לעתיד.

דבר שני: משך הזמן של מחצית-השעה

שבו נמשכה התקלה היא ארוך מאוד. במקרה של גאזים רעילים מחצית-השעה עלולה
לגרום לאסון. גם אם קודית אפוא תקלה - אסור לה שתימשך יותר מרגעים
ספורים, בפרט כשמפעל כזה נמצא בלב ישוב צפוף.

החטא-הקדמון הוא בתופעה של הקטן

מפעלים מסוג זה בלב ישוב. גם אם זה קיים בפרנקפורט, זה לא חייב להיות
במדינת ישראל. ייתכן שנגיע למצב שלא נוכל להפריד עוד בין איזורי
מגורים ואיזורי תעשייה, אם נשתמש בכל האמצעים של הטכנולוגיה החדשה.
אבל מה שקרה בבאר-שבע הוא שהקימו את המפעל, ואח"כ סובבו אותו באיזורי
מגורים. נכון שהמפעל השקיע במשך השנים כספים רבים. השאלה היא אם כל
זה מספיק או לא.

באיזור באר-שבע הוקם בית-הכלא

המרכזי. התפלאתי לראות את ה"מפעל" הזה שם; בעוד שנים אחדות יהיה בית-
הכלא החדש במרכז העיר. מחריד ממש לראות את חוסר ראיית הנולד של אבות-
העיר בבאר-שבע.

גם במרכזי ערים אחרות בעולם יש
בתי-סוהר.

ד. קורן:

אינני מכיר בית-סוהר חדיש שנבנה
מלכתחילה במרכז עיר. הצרה היא

י. תמיר:

באטימות ובחוסר ראיית המציאות, כשהאדריכלים שבנו את מדינת ישראל רובם
אטומים. גם אם מפעל במרכז העיר איננו מזיק - מחוץ לעיר והרחק ממנה
בוודאי שהוא מזיק עוד פחות.

ועדת הפנים ואיכות הסביבה
8.2.77

י. חמיר:

מעניין לציין שהעובדים במפעלים כאלה אינם נפגעים מן החקלוח; הנפגעים הם אנשי הסביבה, כמו שקרה גם ברדינג בת"א. שם טוענים אנשי חברת החשמל: אצלנו אין נפגעים. אבל זה מסוים שהגאזים והריחות מתפשטים למרחק.

אין מפעל בעולם שלא ייתכנו בו תקלות בלתי-צפויות - והאסון האיום באיטליה יוכיח. בענין זה אנחנו חייבים להסיק מסקנה שנושא הבטיחות הסביבתית חייב להיות אחד הנושאים המרכזיים בסולם העדיפויות של המפעלים. וכאן אנחנו חייבים לדבר על היערכות של המדינה כולה לנושאים אלה.

מזה שנים קיימת חלוקת סמכויות בין משרדי הממשלה השונים - ודבר לא מתקדם. באנגליה הקימו משרד מיוחד, משרד-גג לאיכות הסביבה. הוציאו מכל יתר המשרדים - עבודה, פנים, עבודות-ציבוריות, תכנון, בריאות וכו' - את הנושאים הקשורים באיכות הסביבה, והעבירו הכל לאותו משרד-גג שקיבל את כל הסמכויות. אצלנו זה לא קיים. בא נציג משרד העבודה ואומר: אני לא אחראי (אגב, ההסתדרות בכלל אטומה לנושא זה), וכן גם משרד התחבורה ומשרדים אחרים טוענים: אנחנו מתכננים רק לצורך מסויים, יותר מזה לא מעניין אותנו. כך אנו יוצרים כמו ירינו תמונת-מצב שאיננה תואמת את שנות השבעים והשמונים של המאה.

א. גיבלבר:

והמשרד המיוחד באנגליה פתר את הבעיות ומנע שם את התקלות?

י. חמיר:

אני בעד חלוקה מחודשת של הסמכויות המשרדיות והבין-משרדיות, כדי להתאימן למצב החדש. אנחנו חייבים ללכת לשינויים רדיקליים בענין זה, כדי שלא יוכל כל משרד לבוא ולומר: זה לא נוגע לי. גם אם עומדים להעביר את המפעל למרחק של 12 ק"מ מהעיר - בעוד שנים אחדות זה יהיה במרכז העיר.

א. גארוני:

אין תכניות לפתח את העיר לכיוון דרום-מזרח.

י. חמיר:

את זה אתה אומר היום. המושגים של תכנון לעתיד אינם תלויים דווקא

בתכנון של 1977.

י. גארי:

בעבר נהגו להתעלם בתכנון מפעלים כאלה מן השיקולים המטאורולוגיים של מזג-האוויר. ואני שואל: האם במקרה הנוכחי היתה השפעה כלשהי, מבחינת עצמתו של המשרד, למשטר-הרוחות ולגורמים המטאורולוגיים?

אין אפשרות הרמטית למנוע תקלות, זה ברור. אבל אם מתכננים הכל מראש כראוי, השאלה היא כיצד להפחית בשיעור מכסימלי נזק שעלול להיגרם אם תארע תקלה.

א. גיבלבר:

באר-שבע היא עיר חדשה, כשמלכתחילה תוכנן בו מפעל שהכל אומרים שאי-אפשר למנוע בו תקלות, גם אם יקרו פעם ב-10 או 15 שנה. ותקלה כזאת

א. גיבלבר :

עלולה להיות פטאלית, גם אם הפעם הדבר עבר למזלנו בנס. ואם יש טעם לדיון בנושא זה, נכון שאפשר לטעון שכל נושא איכות החיים צריך להיות קשור במסדר מסודיים, משום שהבעיות של איכות החיים נהפכות מענין משני לענין עיקרי בחיינו. אבל עד שזה יהיה, מה שאפשר בכל זאת לעשות במקרה כזה הוא להרחיק את המפעל מן העיר, ולא למרחק של 12 ק"מ בלבד. מדובר כאן לא בגליל, ששם כשאתה מתרחק מ'שוב אחד אתה מתקרב ל'שוב אחר ואינך יכול להרחיק הרבה אלא אינך רוצה להעביר את כל החעשיה מהגליל לנגב. באיזור באר-שבע אפשר בהחלט להעביר את המפעל למרחק של 20 או 30 ק"מ מן העיר, גם אם הדבר כרוך בנסיעות לעבודה יום-יום. זה עדיף על פני חנק מגאזים.

אם יש לנו אפוא מה לומר - הרי זה לדרוש הרחקת המפעל מן האוכלוסיה של באר-שבע לפחות 20 ק"מ.

א. נאורי :

באחת המחלוקות הקשות בינינו לבין מכתשים אמרתי פעם שכאשר אדם מגדל

צאן ויש לו סכך בשר וחלב וצמר - אל לו לבוא בטענות על ריח הגללים. יחד עם זה, לא חייבים להחזיק את הצאן בתוך חדר-השינה.

אני כראש העיר מעוניין בבריאות, ברוחה ובמניעת מטרדים מן התושבים. אני מעוניין שהעיר תמשיך לקלוט עליה ושל תושביה תהיה פרנסה ורוחה. ומפעל מכתשים איננו עוכר-ישראל, תעשייה בבאר-שבע איננה שואה. היתה מלחמה קשה על העברת פיתחו של המפעל לאיזור רמת-חובב. שם כבר היינו יותר חכמים ובודקנו את כיוונו הרוח, ולא קל היה לשכנע את מסות ואת האחראים לתקציב. במשך שנים היה סמלה של באר-שבע סימני החיים: מים, ירק ועשן של תעשייה. היום מחכנו מפעל מכתשים-ג' במרחק של 12 ק"מ מהעיר. איננו סבורים שיש הצדקה לסגור את המפעל הקיים. נעשו דברים רבים לשיפור האיכות, אבל אי-אפשר לסגור הכל הדמטית. אני שמח שהמקרה הקונקרטי נגמר ללא נפגעים, אבל הוא יצר בהלה קשה. אנשים רצו לקבל עזרה-ראשונה, לשאול אם צריך לפנות את הבתים או לפחות את הנשים ההרות מן העיר. השכונה הפגיעה ביותר היתה דווקא השכונה שבה מתגורר יו"ר ועד העובדים של מכתשים, והוא טען: אם אני יכול להמשיך להשאר במקום עם משפחתי - סימן שאין סכנה. אבל עובדה שמחירי הדירות בשכונה זו זולים באחוזים ניכרים מן המחירים באיזורים אחרים של העיר.

החומר שנפלט בתקלה שקרתה יש

אומרים שהוא חומר רעיל. יש אומרים שאילו נפלטו לא 5 ליטרים אלא 50 ליטרים - הדבר היה נגמר באסון.

מכל האמור, משאלתה של באר-שבע

היא שהחומרים הרעילים של המפעל יועברו מן העיר; אם לא היום - בעוד שנה. אבל שיקבע לוח זמנים. יש ענפי ייצור רבים שהמפעל יכול לעסוק בהם בעיר: פלסטיקה, צרכי צילום, חמרי דפוס, מעבדות, משרדים ומחסנים. זהו מפעל משגשג שתום הרבה לעיר. ועד שיועברו חמרי ההדברה לאיזור רמת-חובב - שיינקטו האמצעים המכסימליים של זהירות.

ע. ברזני :

הכל העידו כאן שהמצב היום טוב

יותר משהיה בעבר מבחינת בטיחות.

אבל צריך לציין שגם בעבר לא היה אף מקרה אחד של נפגע בעיר מפליטת גז מסכתשים, והיום כאמור המצב טוב עוד יותר. משום כך אני מבקש מראש העיר לא להשתמש במגנון של אסון אפשרי.

י. בארי :

השאלה היא אם אמנם לא עלול להווצר מצב כזה.

ועדת הפנים ואיכות הסביבה
8.2.77

ע. ברזני:
במפעל מכתשים לא מורידים מוצר
לייצור מבלי לבדוק את הצד
הבטיחותי. בוועדה הבורקה יושבת גם נציגות של העובדים. אנחנו בעצמנו
עובדים שם ודואגים לעצמנו, אבל דואגים גם לעיר.

מה שנוגע להצעה לחזיק אותנו מהעיר
20-30 ק"מ - האם מישהו באמת מוכן לנסוע מרחק כזה לעבודה יום-יום?
האם באמת אפשר יהיה להזיז אותנו למרחק כזה?

י. תמיר:
האם טוב יותר להזיז אתכם על
אלונקה?

הי"ר י. ארידור:
מבלי להיות כימאי אני יכול להבין
שאסון שלא נגרם ע"י כמות קטנה של
גז עלול להיגרם ע"י כמות גדולה יותר, והרי איש לא יכול להתחייב
שתקלה לא תקרה בעתיד. מה יהיה אפוא אם תקרה תקלה כזאת בגדר של אסון?
הבטחון היחיד הוא שתקלה כזאת, אם תקלה - תקרה במרחק גדול יותר מן
העיר.

ע. ברזני:
כבר נאמר שאנחנו עובדים לתהליך
שיקטין את המנה, כך שגם אם תקרה
תקלה דומה בעתיד - היא תהיה בכמות הרבה יותר קטנה, ולא יותר גדולה.

מ. קרש:
התעוררה כאן שאלה של כיוון הרוח.
יש בידי תמונות וצילומים של כיוון
הרוחות במסגרת מעקב שהוא חלק מן הפיקוח על המתקנים. יש ימים שמתקנים
משותקים בגלל כיווני הרוח, כי אנחנו רגישים גם לאספקטים הפסיכולוגיים.

חומר רעיל נבדק כל הזמן. ופרט
לתקלות - הכל סגור הרמטי. אם מדברים על מטרדים - זה אמנם נכון,
אבל בכל מטבח ביתי יש מטרד של ריחות. מי שמדבר על הזזה מכתשים של
היום למרחק של 20 או אפילו 12 ק"מ מהעיר - שוכח דבר אחד: אנחנו
מדברים ברמת-חובב על הקמת מכתשים-ב'; איננו מדברים על העברת הקיים.
מדובר כאן באלף עובדים ובמאות מיליוני לירות שהושקעו במפעל הקיים,
ומוטב לדבר על סגירת המפעל מאשר על עקירת כל המבנים והמתקנים
המורכבים במקום והעברתם למקום אחר. צריך גם לזכור שבמפעל יש צמחיה
צפופה, מסביב למחסנים ולמתקנים. וצמח רגיש לא פחות מן-אדם. ואני
מציע לכם לראות איך הצמחים שם מתפתחים. אנחנו בודקים את ההשפעה על
בני-אדם כחלק מתהליך מכירת החמרים.

י. בארי:
האם במקרה הקונקרטי הזה היתה
השפעה של כיווני הרוחות?

מ. קרש:
ללא ספק. אבל אנחנו מביאים זאת
בחשבון ומתכננים את העבודה בהתאם.
מי שמציג כאן תמונה של מפעל שיעסוק בפלסטיקה, בצילום, באדמיניסטרציה
ובמעבדות-מחקר, כשכל השאר יועבר למקום אחר - שוכח דבר אחד: מי יממן
את כל זה? תקציב המחקר של מכתשים הוא היום 20 מיליון לירות. תקציב
הפיתוח הוא 10 מיליון. כל זה ממומן ממכירות של 500 מיליון לירות
חמרים, ש-93% מהם הם חמרי הדברה. בדגש שזה ייפסק - גם לחלק השני אין
כיסוי. צריך גם לזכור שיש תהליך של התיישנות חמרים והוצאת חומרים
מן השוק, ואני מבטיח שכל חומר חדש ייוצר ברמת-חובב. את החמרים הישנים

מ. קרש:

איננו יכולים בשום פנים להעביר לרמת-חובב. אי-אפשר לפרק את המתקנים הקיימים; לא ניתן פיזית להוציאם משם.

יש לנו מפעל שכן, מובוליטי: מפעל הברום. הוא עובר כולו לרמת-חובב. אבל הוא מקים ברמת-חובב מפעל גדול פי עשרה מזה שיש לו בבאר-שבע, והוא עושה זאת ע"י מחיקת המפעל הקיים. אנחנו מסקיעים ברמת-חובב 250 מיליון לירות, שביסויים יבוא בשלב ראשון מן הרווחים של המפעל בבאר-שבע.

מכל האמור ברור שאת הבעיות אנחנו חייבים לפתור במקום, ויש לנו הכוחות, האמצעים והידע לכך.

מ. טל:

לפני ארבע שנים, לאחר דיונים ולבטים רבים, הוזמן מומחה מחו"ל שבדק את הנושא של כדאיות המפעל מבחינה כלכלית, לעומת השיקול של הנוזק האקולוגי. נבדקו אז מספר אפשרויות, והוחלט להשאיר את המפעל במקומו הנוכחי, לאסור כל הרחבה שלו, לפעול למניעת כל המפגעים. ואז הוחלט על בניית המפעל ברמת-חובב. אלא שהתברר שלגבי ייצור חמרים ואיסור ההרחבה - חלה הרחבה ניכרת בייצור החמרים הרעילים במפעל בארבע השנים האחרונות.

מ. קרש:

זה לא נכון. אנחנו יכולים להביא מספרים.

מ. טל:

מה שנוגע לנקיטת צעדים למניעה מוחלטת של מטרדים, המפעל נקט בצעדים די טובים בקשר לזיהום אויר, אבל עדיין יש מטרדי ריחות בתנאי הפעלה הקיימים של המפעל. ניתנה תכנית-עבודה עם לוח זמנים בקשר לשפכים, תכנית שהיתה אמורה להסתיים עד 1976, אבל עדיין לא בוצע רק חלק מן העבודה.

מכתשים מזהמת מזה 15 שנה אקויפר של המים בבאר-שבע שאמור היה לספק מיליון קוב מים לשנה.

מ. קרש:

זה היה מזוהם עוד לפני שהגענו. באר אחת נסגרה עוד לפני שמכתשים התחילה לעבוד.

מ. טל:

מר צור, מנהל החטיבה הכימית של כור, כתב למכתשים מכתב ב-27.1.76 בו הוא אמר שאמנם נעשו שיפורים במכתשים, אבל התלונות לא פסקו. ברור שבמידה ולא יימצא פתרון לנושא, תוך שנה-שנתיים יועבר הייצור לרמת-חובב. אלה דברים שונים לחלוטין בדבר האפשרות להעביר את המפעל לרמת-חובב, והוא טען אז שהעברה לרמת-חובב אכן תשים קץ למטרדים של המפעל בבאר-שבע.

א. גיבלבר:

אני יודע שיש בעיות של רנטגיליות וכו', שאיננו יכולים להכריע בהם כלאחר-יד. משום כך אני מציע שנבקר במקום ונלמד את הדברים מקרוב. אם מדברים על אי-הרחבה, אולי צריך לדבר על צמצום, בעיקר של הייצור של

א. גיבלבר:

חברים רעילים, ואולי על העברה של מספר רב יותר של מתקנים לרמת-חובב, אולי תוך מספר שנים רב יותר. עכ"פ, הדבר מצריך בדיקה יותר יסודית, ומקרוב, אם אמנם אנו רוצים להגיע למסקנה מעשית.

פרופ' רביד:

אני חייב התנצלות לח"כ תמיד, על שלא התעניינתי בתקלה שקרתה בנאר-שבע. האמת היא שרק מהרדיו שמעתי על המטרד, כשראש העיר דרש הפסקת הייצור. יחד עם זה, אני חושב שמערבבים כאן שני דברים: את האספקט הסביבתי ואת האספקט של בריאות העובד.

ההגנה של המפעל היא שעוד כה לא קרה שום דבר לעובדים, והמפעל דואג לכך בתחום האחריות שלו. אבל במשך שנים מפעלים לא דאגו לאיכות הסביבה. והעובדה שהדגשתי, שאפשר לאטום כל מפעל, נוגעת דווקא לאספקט הסביבתי. הוועדה צריכה להתייחס לבעיה קודם כל מהאספקט הזה, לא אם החומר עצמו הוא רעיל או לא, אלא מה יוצא ממנו לסביבה. ואפקט סביבתי הוא אפקט מצטבר, לטווח ארוך. ייתכן שבמשך שנים אנשים ינשמו כמות קטנה של החומר, אבל לטווח ארוך יינזקו. ו-SO² ניתן לשליטה. הריח שלו מפחיד וגורם לגירוי בריאות, אבל SO² נפלט בכל מקום, וזהו סוג תאונה שחייבים למנוע אותה. לחברי למקצוע ולי יש דעה שאפשר בהחלט למנוע את זה.

לטענה שעדיין שמפעל כזה יהיה מרוחק מן העיר - ייתכן שיש בזה צדק, ונכון שצריך להתחשב במשטר הרוחות. אבל טוב, במקרה כזה צריך לדאוג לכך שפיתוח העיר לא יילך אף הוא לכיוון המפעל.

לשאלה של כמות הפליטה של SO² במקרה הקונקרטי הזה, והאם כמות גדולה יותר היתה יכולה להביא לנזק גדול יותר - אני הייתי נזהר מאד ממסקנות בענין כזה.

ט. טל:

הבעיה היא שלא יודעים בדיוק אם מדובר רק ב-SO² או שהיו עוד חמרים.

פרופ' רביד:

אני חוזר: ייתכן שבמפעל אפשר לייצר חמרים פחות רעילים, אבל בעלי אפקט לטווח ארוך, ואז זה מסוכן יותר.

מה שנוגע לצמחייה - אי-אפשר להביא הוכחה מן הצמחים. יש כמיקלים שמזיקים לצמחייה ואינם מזיקים לבני-אדם, ולהיפך. זה לא אומר כלום.

היור' י. ארידור:

בשלב זה עדיין אין בידינו נתונים מספיקים כדי להביע דעה כוללת על המפעל. אני מקבל את הצעת ח"כ גיבלבר שנבדוק את הענין באמצעות ועדת המשנה לאיכות הסביבה. ברור שקרתה במפעל תקלה, וברור שהמפעל התחיל לבקוט באמצעים למניעת הישנותה של תקלה מסוג זה. ברור גם שלשירות לשמירת איכות הסביבה לא היה מידע לפני התקלה או אחריה לגבי הנושא הזה, ורצוי שכתוצאה מן הישיבה היום השירות יתעניין אם הצעדים שננקטים ע"י המפעל ביזמתו הם הצעדים המתאימים, או אולי צריך להוסיף עליהם או לתקן אותם. צריך גם לבדוק באיזו מידה ניתן להעביר דברים מסויימים למקום אחר, ובאיזו מידה ניתן לסגור הרמטית את הדברים שאי-אפשר להעביר. בזה צריך להתעניין גם השירות לשמירת איכות הסביבה וגם משרד העבודה.

ד. תמיר:

אני מסכים לדברי היו"ר, ובוועדת המשנה אכן נצטרך להיכנס לפעולה. יחד עם זה אני רוצה לומר מלים אחדות באזני ועד העובדים של מכתשים ונציגו היושב כאן: ציבור העובדים צריך להיות הראשון לדרוש את כל האמצעים הטכנולוגיים המתחייבים מפיתוח תעשייה רעילה, כי הוא חי מן המפעל. יחד עם זה, ציבור העובדים אינו יכול לשחרר עצמו מכמה חובות בנושא זה. לדוגמה: רדינג-ד"קם בלב ת"א בגלל ציבור העובדים ומועצת פועלי ת"א שהתנגדו להקמת המפעל בחולות שבין ת"א וראשון-לציון, משום שצריך היה לנסוע באוטובוס 20 דגע לעבודה. ואולם המק הכלכלי והסביבתי שגרמה תחנת רדינג-ד"קם לת"א גדול אלף מונים מן הטרחה של הפועלים אילו נסעו 20 ק"מ לעבודה. אנחנו צריכים אפוא להתאים את עצמנו לתנאים המשתנים. זה לטובת המפעל, לטובת המדינה, ובסופו של דבר לטובת העובדים עצמם. אני מציע אפוא לא לראות בניידות זו בעיה גדולה כל-כך.

ע. ברזני:

אני רק רוצה לומר שאני אישית כבר עברתי למפעל החדש, ולא אני הכתובת להעדות אלו.

ו. בארי:

כמה זמן אדכה פליטת הגאזים האחרונה? מה היה היקף הפיזור? והאם במרוצת השנים הציג מסדר הבריאות דרישות כלשהן מבחינת ההשפעה על בריאות התושבים? והאם הדרישות הללו מולאו או לא מולאו?

ז. קרש:

כל הנושא הזה של טיפול במטרדים הוא עניין ממושך. כל זמן שהמפעל יהיה קיים נצטרך לטפל בזה, ויש לנו לשם כך גוף קבוע שהוא חלק אינטגרלי של המפעל. נעשו סידורים, גם ע"י שינוי תהליכים וגם ע"י הרכבת מתקנים נוספים, וגם ע"כ שאם אין פותרים או הבעיה - או שמפסיקים את הייצור או שוקלים העברת המתקנים האמורים למקום אחר. למרות שאני מסבור שגם דמת-חובב צריכה להיות נקיה. הסידורים שעשינו אינם האופטימום, אבל יש בהם התקדמות. כי בעיות של שנים רבות אינן פותר בשנה אחת. אבל אני מזמין אתכם לבקר במקום ולראות את השינויים שחלו במפעל. זהו מפעל בעל תודעת טיפול בנושא הסביבה, משום שהוא חלק אינטגרלי של העיר, ואנחנו סבורים שזהו תפקידנו להרגיע את התושבים. ובעיקר שהטיפול בבעיה זו אינו רק שאלה של כסף. אתה חייב לפתור בעיה של חלקיקים קטנטנים. אינך יכול לעולם למנוע שפיח כלשהו לא יגיע החוצה. ואני חוזר ומדגיש שיש עובדים העובדים במפעל מתחילתו, כלומר: אין פליטה של עובדים כתוצאה מבעיות של זיהום. ויש בהחלט מידה של קורלציה בין הסכנה לעובדים והסכנה הסביבתית. יחד עם זה, אני מודה שאנחנו חייבים להתקדם בקצב מהיר יותר, משום שיש רגישות גדולה יותר לנושא, ומישהו צריך להרגיע את הציבור שמכתשים אמנם מסוגלת לפתור את הבעיות, אבל זה לוקח זמן. כל השקעה רצויה, אבל היא צריכה גם לתת פתרון, ולכך דרוש זמן.

ח. קאופמן:

האם יש תכניות פיתוח למפעל? כי ייתכן שיש חמרים שהיום אינם רעילים, אבל אולי יש תכניות לפתח במקום ייצור חמרים שהיו רעילים יותר?

ט. קרש:

לא בתחום של חמרי הדברה.

י. טל:

לשאלה של ח"כ בארי: יש שלושה תחומי מטרדים: זיהום אוויר,

שפכים, ופסולת מוצקת.

מ. טל:

המודעות הציבורית העיקרית היא בשטח זיהום האוויר. אבל זאת איננה הבעיה הקרוינלית. הבעיה הכבדה ביותר כיום היא בעיית השפכים. בשטח זיהום האוויר יש לי רושם שהמפעל עושה מאמצים רבים לפתור את הבעיה, אבל עדיין יש מטרו-ריח בתנאי הפעלה תקינים של המפעל, גם בלי תקלות. לגבי שני המטרדים האחרים הוגשה לנו לפני ארבע שנים תכנית מטעם המפעל, עם לוח זמנים שהיה צריך להסתיים ב-1976, תכנית שהיתה אמורה לפתור את בעיית השפכים. לפני זמן-מה קיבלנו תכנית מעודכנת, המדברת כבר על 1979, ושלפיה המצב כיום הוא זה שהיה צריך להיות ב-1974 לפי התכנית המקורית. לגבי הפסולת המוצקת דובר על בניית משרפה שתפתור את הבעיה, אבל גם זה עדיין לא התממש.

פרופ' רביד:

לבעיית הפסולת המוצקת: אנחנו מנסים לפתור תופעות לטווח ארוך, ואינני יודע אם אנחנו ערוכים לפתור אותן מיד. לענין הפסולת המוצקת מתוכנן כיום מתקן ארצי לשריפת פסולת רעילה. אני אישית מתנגד למתקן-שריפה. כי מתקן-שריפה יהפוך חמרים רעילים לגזים לא נעימים, שאותם נצטרך לשטוף, ואם תקרה תקלה במתקן-השריפה - אינני יודע מה יקרה.

מ. קרש:

היה לנו כבר מתקן בהזמנה, והחלטנו לדחות זאת לאור השיקול הזה.

פרופ' רביד:

צריך להקים מפעל שינטרל כמיקלים, ולא ישטוף אותם או יעביר אותם מן הקרקע אל האוויר; מתקן שינטרל את הכמיקלים ויהפוך את החמרים ללא-רעילים. מתקן כזה יכול להיות גם רנטגילי.

מ. טל:

הנושא הזה נמצא בטיפול כבר ארבע שנים, ואנחנו נמצאים בו באותו מקום.

הינ'ר י. ארידור:

נשיך כאמור בדיון זה בוועדה המשנה לאיכות הסביבה, ואני מקווה שבינתיים לא יקרו עוד תקלות.

(הישיבה נבעלה ב-10.30)